

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ»**ГАЙОВИЧ Вадим Юрійович***аспірант, ДВНЗ «Університет банківської справи»**ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4337-1376>**e-mail: gaiovych@gmail.com*

Анотація. У статті розглянуто основні теоретико-методологічні підходи до розкриття змісту поняття «фінансовий механізм», уточнення та доповнення яких забезпечило формування власного концептуального бачення зазначеної фінансово-економічної категорії.

Ключові слова: фінансовий механізм, фінансова політика, важіль, інструмент, метод, управління, фінансові відношення.

Постановка проблеми. Фінансові відносини представляють собою взаємодію суб'єктів економічної діяльності різних форм власності між собою та органами державного управління. Вони постійно урізноманітнюються, удосконалюються як на мікро-, так і на макрорівні. Багатоаспектність фінансових взаємозв'язків передбачає застосування значної кількості елементів фінансового механізму. Проблематика формування та функціонування фінансового механізму потребує дослідження його сутності, аналізу сформованих методологічних підходів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження теоретичних і практичних аспектів сутності фінансового механізму на макро- та мікрорівні відобразили у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: Т.Є. Бон-

Аннотация. В статье рассмотрены основные теоретико-методологические подходы к исследованию понятия «финансовый механизм», уточнение и дополнение которых обеспечило формирование собственного концептуального видения указанной финансово-экономической категории.

Ключевые слова: финансовый механизм, финансовая политика, рычаг, инструмент, метод, управление, финансовые отношения.

дарь, І.Т. Балабанов, О.Д. Василик, Н.Є. Заяц, І.В. Колесова, М.І. Крупка, Л.Л. Лазебник, Н.Г. Метеленко, В.М. Опарін, В.М. Федосов, М.К. Фисенко, Т.Й. Сус, С.І. Юрій та інші.

Високо оцінюючи існуючі напрацювання, вважаємо, що категорію «фінансовий механізм» доцільно розглянути з точки зору механізму реалізації фінансової політики на макро- та мікрорівні.

Метою статті є узагальнення теоретичних підходів щодо сутності фінансового механізму як економічної категорії, систематизація наукових поглядів на основі превалюючих аспектів у його визначенні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорію «фінансовий механізм» утворюють такі поняття як «фінанси» та «механізм». Тому вважаємо за доцільне приділити увагу

цих складових з точки зору їх етимології.

Термін «механізм» запозичений із природничих і технічних наук від грецького слова «mechanē» та застосовується в прямому значенні як пристрій, що передає чи перетворює рух між різними ланками машини, приладу; внутрішній устрій, система. В переносному значенні «механізм» означає послідовність станів або процесів будь-яких явищ [1, с. 637].

Термін «фінанси» (франц. finance, лат. finantia – платіж) визначається як сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування та використання централізованих і децентралізованих грошових коштів [1, с. 939].

Виходячи із сутності, яка відображена в категорії, фінанси тісно пов'язані з економічними процесами в країні. Як вірно зазначає український вчений В.Д. Лагутін, стан розвитку фінансів відображає загальну макроекономічну ситуацію в країні. Фінанси не можуть бути краще тієї монетарної системи, яка функціонує у національній економіці. Фінанси – це насамперед розподільчі та перерозподільчі відносини. Грошова сфера при цьому не є простою «вуаллю» фінансових процесів, а гроші не є нейтральним елементом системи фінансів [2, с. 19-25].

Зважаючи на зміст визначень термінів «фінанси» та «механізм», доцільно розглянути категорію «фінансовий механізм» як її похідну, враховуючи доробки економічної науки. Варто відзначити, що поняття фінансового механізму має досить широке застосування. В загальному

контексті його визначають як підходи щодо організації фінансових відносин, що застосовуються суспільством з метою забезпечення сприятливих умов для соціально-економічного розвитку.

Дослідження радянського періоду свідчать, що під фінансовим механізмом визначали взаємопов'язану систему планування фінансових ресурсів, управління ними, обліку та контролю за акумуляцією, розподілом та використанням ресурсів, а також відповідальності учасників фінансових відносин за дотримання умов фінансово-господарської діяльності [3, с. 12]. Дане визначення можна вважати комплексним та повним в умовах планової економіки з фактичною державною власністю усіх суб'єктів економічної діяльності. Рух грошових коштів відбувався в межах одного власника – держави. Тому уніфікація підходів, організації, з однієї точки зору, була зрозуміла та прийнятна для всіх учасників фінансових відносин, а з іншої – система була досить громіздкою та недостатньо адаптивною до змін ситуації в економіці та суспільстві. Водночас, вважаємо важливим чинником аспект відповідальності.

Українські вчені П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник у своєму підручнику «Теорія фінансів» також вказують, що фінанси існують не самі по собі, а заради забезпечення потреб громадян, підприємств і держави. Будь-яка фінансова операція так чи інакше, в даний момент чи у віддаленій перспективі пов'язана із суспільним відтворенням. З одного боку, вихідною основою формування

доходів усіх суб'єктів є вироблений у країні ВВП, а з іншого, їх використання пов'язане із його продукуванням. Тобто, як економічна категорія фінанси беруть участь у розподільних відносинах і впливають на відтворювальний процес. Розподільча та контрольна функції фінансів реалізуються через фінансовий механізм. Фінансовий механізм - це сукупність форм і методів створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних державних структур, господарських суб'єктів і населення. Складовими частинами його є фінансове планування й прогнозування, фінансові показники, нормативи, ліміти й резерви, стимули й санкції, а також система управління фінансами [4, с. 4-10].

Аналогічної думки дотримуються І. Благун та О. Василик [5; 6], розглядаючи фінансовий механізм як сукупність форм і методів розподілу та перерозподілу ВВП для забезпечення потреб держави, суб'єктів підприємництва, населення шляхом раціонального формування та використання фінансових ресурсів.

Білоруські вчені Н. Заяц, М. Фісенко, Т. Бондар [7] та український вчений В. Опарін [8] трактують фінансовий механізм ширше, додаючи до сукупності форм і методів ще важелі впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

У наведених підходах превалює бачення фінансового механізму на макрорівні та зосереджується увага на ролі держави. На мікрорівні фінансові відносини різними суб'єктами економічної діяльності організовані по-різному. Це залежить від їхньої фінан-

сової політики. Фінансовий механізм можна виокремити як найбільш динамічну частину фінансової політики в процесі виконання тактичних та оперативних завдань. Водночас, вплив змін стратегічних планів на фінансовий механізм і навпаки, потребує більш ґрунтовного аналізу.

З точки зору засобу впливу та системи управління, який відображає внутрішню організацію фінансових відносин та зовнішній прояв фінансів, узагальнюють концептуальні підходи та структурують зміст фінансового механізму українські науковці Н.Г. Метеленко, О.П. Шульга. Вони зазначають, що у науковій літературі прийнято глобально виділяти два концептуальні підходи до розкриття змісту фінансового механізму. Перший підхід полягає в тому, що під фінансовим механізмом розуміють функціонування самих фінансів підприємств. Матеріальним відображенням фінансових відносин є грошові потоки. Організація цих потоків, порядок їх здійснення відбувається за певними правилами, певними напрямками, що і характеризує фінансову «техніку». Такий підхід до визначення фінансового механізму відображає внутрішню організацію функціонування фінансів підприємств. Другий підхід до розгляду поняття «фінансовий механізм» полягає в тому, що його розуміють як сукупність методів і форм, інструментів, прийомів і важелів впливу на стан та розвиток підприємства. Даний підхід відображає зовнішню дію функціонування фінансів підприємств, характеризує фінанси як вирішальний фактор впливу апарату управління на економічний стан підприємства. На основі проведе-

ного детального аналізу наявних дефініцій названі науковці виділили шість концептуальних підходів до розуміння сутності фінансового механізму:

- засіб організації фінансів (або фінансових відносин) як на рівні національного господарства, так і на рівні окремих його суб'єктів (держави, галузі, підприємства);

- засіб управління фінансовими ресурсами;

- засіб забезпечення та регулювання господарської діяльності підприємства, економічного та соціального розвитку суспільства;

- система управління фінансами (фінансовими відношеннями);

- система управління фінансовими ресурсами; – система фінансового управління господарською діяльністю [9, с. 172].

I. Колесова визначає як суттєвий аспект системного підходу щодо розуміння і сутності фінансового механізму, поділ системи на дві частини: керуючу та керовану підсистему.

Керуюча підсистема – це суб'єкт управління фінансами, тобто, фінансовий механізм. Керуюча підсистема представляє собою складний багаторівневий елемент зі своєю ієрархією та організацією, сукупністю прямих та непрямих методів впливу, що передбачає не тільки координацію дій на всіх рівнях, але й погодження загальних цілей управління як неодмінної умови ефективного функціонування фінансового механізму [10, с. 182].

Вважаємо, що фінансовий механізм - це система встановлених економічними суб'єктами форм, видів і методів організації фінансових відносин, ін-

струмент впливу органів держуправління для досягнення ними визначених завдань. Також фінансовий механізм представляє собою певні параметри фінансів, які наявні у фінансовій практиці всіх суб'єктів економічної діяльності. До нього належать різні форми фінансових ресурсів, методи їх утворення, система законодавчих норм і нормативів, які використовуються при визначенні результатів діяльності бюджетної системи, фінансів організацій, домашніх господарств та фінансового ринку.

Оскільки фінансові відносини організовані економічними суб'єктами по-різному – залежно від специфіки їхньої діяльності, то трансформація фінансового механізму може бути пов'язана з виконанням певних тактичних завдань. Так, сфери фінансового механізму та складові відрізняються ступенем складності й розгалуженістю окремих елементів. Зокрема, для виробничого сектору визначається співвідношення між окремими формами грошових фондів, розподіляється прибуток, порядок використання фондів. У страхових компаніях, кредитних установах широко розвинена система резервних фондів, для бюджетного механізму характерна система з багатьох видів податків, наявність різноманітних напрямків використання коштів та методів фінансування.

Він швидко реагує на всі особливості поточної обстановки в економічній, політичній і соціальній сферах країни. Виходячи з даної позиції, фінансовий механізм є найбільш динамічною частиною фінансової політики.

Фінансова політика є певним поєднанням різноманітних інтересів окремих політичних партій і владних структур, центральних і місцевих органів влади та держуправління, різних верств населення, підприємців, споживачів, інвесторів тощо. На рівні країни її поділяють на фінансову політику держави (макрорівень) та фінансову політику суб'єктів господарювання (мікрорівень).

Фінансова політика на макрорівні - це сукупність фінансових (розподільчих і перерозподільчих) заходів, які здійснює держава через фінансову систему. Фінансова політика - це частина економічної політики. Головним завданням фінансової політики є забезпечення реалізації тієї чи іншої державної програми відповідними фінансовими ресурсами.

Реалізація фінансової політики здійснюється шляхом наступних заходів:

- прийняття фінансового законодавства;
- визначення форм і методів мобілізації фінансових ресурсів – визначення та адміністрування податків;
- перерозподіл фінансових ресурсів між окремими верствами населення, галузями діяльності, регіонами країни;
- аналіз виконання плану та динаміка доходів і видатків державного бюджету, зв'язок його дохідної частини з найважливішими показниками розвитку економіки.

Суб'єкти господарювання (підприємство, установа, організація) також розробляють і здійснюють свою фінансову політику, дотримуючись вимог чинного законодавства. Фінансова політика суб'єктів господарювання є

цілеспрямованим використанням фінансів для досягнення довгострокових і короткострокових завдань, визначених їхніми засновницькими документами. Її визначають засновники, власники, проводить фінансове керівництво, виконують фінансові служби, виробничі структури, підрозділи і окремі працівники. Фінансова політика знаходить своє відображення у фінансовій звітності.

Дослідження дають підстави визначити фінансовий механізм як систему організації фінансових відносин шляхом поєднання наступних елементів:

- фінансові методи – спосіб впливу фінансових відносин на господарський процес;
- фінансові важелі – спосіб дії фінансового методу;
- правове забезпечення – законодавчі акти, постанови, накази та інші правові документи органів управління;
- нормативне забезпечення – інструкції; методичні рекомендації, нормативи, індикатори, тарифи тощо.

Наведені елементи є складовими єдиного цілого, втім, вони функціонують самостійно.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Фінансовий механізм є сукупністю способів організації фінансових відносин, які застосовуються у суспільстві з метою досягнення цілей соціально-економічного розвитку.

Поєднання елементів фінансового механізму - форм, видів, методів організації фінансових відносин - утворює конструкцію фінансового механізму, що діє шляхом встановлення кількісних параметрів кожного

його елементу, тобто визначення ставок і норм вилучення, обсягу фондів, рівня витрат тощо. Кількісні параметри та різноманітні способи їх визначення є найбільш волатильною частиною фінансового механізму. Вони частіше піддаються коригуванню, чутливо реагують на зміну умов ви-

робництва і завдань, що стоять перед суспільством.

Узагальнюючи викладене вважаємо, що важливим напрямком подальших досліджень є обґрунтування критеріїв функціонування фінансового механізму з урахуванням балансу інтересів учасників фінансових відносин.

Список використаної літератури

1. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л.О. Пустовіт та ін. Київ: Довіра. 2000. 108 с.
2. Лагутін В.Д. Взаємозв'язок грошей і фінансів: теоретико-методологічний аспект. Наукові праці НДФІ. Київ, 2006. Вип. 4 (37), С. 19-25
3. Венедиктов Ю.А., Черепяхин А.М. Финансовые санкции в системе управления: учеб. пособие. Москва: Финансы и статистика, 1985. 64 с.
4. Теорія фінансів: підручник. / П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін.; за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
5. Благун І.Г., Сорока Р.С., Єлейко І.В. Фінанси: навч. посіб. Львів: Магнолія, 2007. 314 с.
6. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. Київ: НІОС, 2000. 416 с.
7. Заяц Н.Е., Фисенко М.К., Бондарь Т.Е. Теория финансов: учеб. пособ. / Н.Е. Заяц, М.К. Фисенко., Т.Е. Бондарь и др. – 2-е изд., стереотип. Минск: Высшая школа, 1998. 351 с.
8. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. – 2-ге вид. Київ: КНЕУ, 2002. 351 с.
9. Метеленко Н.Г., Шульга О.П. Концептуалізація поняття «Фінансовий механізм». Причорноморські економічні студії. 2016. № 10. С. 171-179.
10. Колесова И.В. Теоретическая концептуализация понятия «Финансовый механизм» Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. № 606: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 179-185.